

Файер Ігор Васильович,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Корисливо-насильницькі злочини є «ярдом» загальнокримінальної злочинності. Удосконалюються способи підготовки, вчинення, приховування злочинів, що викликає проблеми їх розслідування. Корисливо-насильницькі злочини є предметом дослідження різних юридичних наук.

За змістом Енциклопедії Сучасної України М.І. Мельник вказує, що корисливо-насильницькі злочини це суспільно небезпечні діяння, що характеризуються корисливою мотивацією і насильницьким способом вчинення. Серед корисливих і насильницьких злочинів корисливо-насильницькі становлять найнебезпечнішу групу посягань. Їхня підвищена суспільна небезпечність зумовлена тим, що вони одночасно посягають на кілька об'єктів кримінально-правової охорони – на власність і особу (здоров'я, особисту свободу, гідність, життя). Посягання на особу при вчиненні корисливо-насильницьких злочинів є засобом досягнення корисливої мети для заволодіння майном, правом на нього, примушування до вчинення інших дій майнового характеру. Насильство, яке застосовується при вчиненні корисливо-насильницькі злочинів, може бути фізичним або психічним. Суб'єктивна сторона корисливо-насильницьких злочинів характеризується умисною формою вини у вигляді прямого умислу і корисливим мотивом. Суб'єктом цих злочинів можуть бути особи, яким на момент вчинення злочину виповнилося 14 років. Більшість корисливо-насильницьких злочинів віднесено законом до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів (ст. 12 КК України) [1].

За предметною своєрідністю цілеутворення корисливо-насильницькі злочини розподіляються на майнові і немайнові. Підгрупу майнових злочинів складають посягання, предметом яких є майно і майнові права. Серед немайнових корисливих насильницьких злочинів слід виділити незаконне позбавлення волі або викрадення людини.

Насильство за даних умов можна охарактеризувати як цілеспрямовану форму поведінку, що операційно здійснюється у фізичному та психічному впливі на тілесну і психічну сферу потерпілого. Фізичне насильство передбачає протиправний вплив на організм іншої людини, вчинений проти її волі. Психічне насильство полягає в погрозі застосувати фізичний вплив негайно або в майбутньому.

Виокремлюються три основні групи корисливо-наси́льницьких злочинів за спрямованістю посягань: 1) проти життя та здоров'я особи (вбивства з корисливих мотивів, вбивства на замовлення); 2) проти власності (грабежі, розбої, вимагання); 3) проти громадської безпеки (бандитизм). Питома вага вказаних груп злочинів у вибіркового масиві становить 92,4 %, що відображає структуру генеральної сукупності [2, с. 113].

Отже, на підставі вивчення праць вчених, статистичних даних та у результаті проведених емпіричних досліджень, до найбільш поширених корисливо-наси́льницьких злочинів можна віднести: грабіж, поєднаний з насильством (ч. 2 ст. 186 КК України), вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України), які мають на меті злочинне збагачення. Окрім цього слід вказати й інші злочини, що віднесено до корисливо-наси́льницьких: незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з насильством, із корисливих цілей (ст. 289 КК України); незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинене за тих самих кваліфікуючих ознак (ст. 146 КК України) та інші.

Фундаментальним засадам розслідування корисливо-наси́льницьких злочинів присвячене дослідження В. В. Тішенка «Концептуальні основи розслідування корисливо-наси́льницьких злочинів» (Одеса, 2003) [3]. У результаті проведених досліджень автором охарактеризовані корисливо-наси́льницькі злочини та їх криміналістична класифікація, надана криміналістична характеристика корисливо-наси́льницьких злочинів, розкриті теоретичні передумови побудови методики розслідування корисливо-наси́льницьких злочинів, сформовані наукові основи криміналістичної методики розслідування, надані положення щодо теоретичних основ планування й організації розслідування корисливо-наси́льницьких злочинів, наведені засади програмування початкового і наступного етапів розслідування корисливо-наси́льницьких злочинів.

Важливим структурним елементом криміналістичної методики розслідування злочинів є криміналістична характеристика – питання про зміст і завдання котрої і сьогодні викликають дискусії у науковій літературі.

В. А. Журавель, за результатами проведеного дослідження, підсумовує, криміналістична характеристика займає ключову позицію і останню слід розглядати як інформаційну модель, в якій відбиваються якісно-кількісні показники ретроспективної спрямованості про типові ознаки, тобто ті, що притаманні даному масиву злочинів, і специфічні, котрі дозволяють відокремити його від інших груп злочинів. При цьому головною відмінністю цієї моделі є те, що всі елементи, які входять до її складу, становлять певну систему і розглядати їх один від одного недоцільно [4, с. 155–156].

На підставі проведених досліджень В. В. Тіщенко, А. А. Барцицька підсумовують, що криміналістична характеристика як структурний елемент окремих методик розслідування злочинів заслуговує подальшого теоретичного дослідження [5, с. 151].

Сьогодні криміналістична характеристика злочину тлумачиться як система узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) злочинів, що проявляються у способі і механізмі діяння, обстановці його вчинення, особі суб'єкта злочину, інших обставинах, закономірний зв'язок яких слугує основою наукового і практичного вирішення завдань розкриття та розслідування злочинів [6, с. 154].

Вважаємо думки вчених цілком переконливими, слід підкреслити вагомe значення криміналістичної характеристики для методики розслідування, у тому числі й корисливо-насильницьких злочинів, які сьогодні є загрозливо поширені у структурі злочинності.

У науковій та навчальній літературі висловлюються різні точки зору щодо структури криміналістичної характеристики. Ми дотримуємося традиційної точки зору, згідно з якою до основних елементів криміналістичної характеристики відносяться: предмет злочинного посягання; спосіб вчинення злочину; обстановка вчинення злочину; слідова картина злочину; особа злочинця; особа потерпілого. Саме згідно з вказаною структурою, на нашу думку, доцільно розглядати криміналістичну характеристику корисливо-насильницьких злочинів.

Список використаних джерел

1. Мельник М. І. Корисливо-насильницькі злочини. *Енциклопедія Сучасної України* : [сайт]. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=364
2. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні : феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 432 с.
3. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 34 с.
4. Журавель В. А. Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостіль, 2012. 304 с.
5. Тіщенко В. В., Барцицька А. А. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці : монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 198 с.
6. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій [В. К. Весельський, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмичов та ін.]. Київ : ХмНЦП, 2011. 178 с